

ZÂHİR b. HARÂM

ta, Resûl-i Ekrem ile aralarında geçen olay dışında ondan hadis rivayet ettiği de bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habiburrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, X, 454-455; *Müsned*, III, 161; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 442; *Bezzâr, el-Bahrü'z-zehhâr* (nşr. Mahfûzurrahman Zeynullah), Medine-Beyrut 1409/1988, XIII, 319-320; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 575; Ferrâ el-Begavî, *Şerhu's-sünne* (nşr. Şuayb el-Arnaût – Züheyr eş-Şâviş), Beyrut 1403/1983, XIII, 181; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fihûmi ehli'l-eşer* (nşr. Ali Hasan), Kahire 1975, s. 192; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), II, 245-246; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 542; Ali el-Kârî, *Cem' u'l-vesa'il fi şerhi's-Şemâ'il*, Kahire 1307, II, 35-38.

ZEKERİYA GÜLER

ZÂHİR İLMİ

Mutasavvıfların
hadis, kelâm ve fıkıh gibi
dinî ilimlere verdikleri
ortak isim
(bk. BÂTİN İLMİ).

ZÂHİR el-ÖMER

(ظاهر العمر)

Zâhir b. Ömer
b. Ebi Zeydân ez-Zeydânî
(ö. 1189/1775)

Filistin'in kuzey kesiminde
mahallî bir idare kuran aşiret reisi.

Adı Osmanlı kaynak ve belgelerinde Dâhir Ömer (ظاهر عمر) şeklinde yazılır. Medine civarından Suriye bölgesine gelen ve Şihâboğulları tarafından Safed dolayına yerleştirilen Benî Zeydân aşiretinin reisi Ömer ez-Zeydân'ın dört oğlundan en küçüğüdür. Öldürüldüğünde doksan yaş civarında olduğu belirtilmesine göre 1690 yılına doğru doğmuş olmalıdır. Hayatının ilk yılları hakkında çok az bilgi vardır. Babası ve dedesi gibi Taberiye bölgesi mültezimliği yaptığı bilinmektedir. Bu kesimde Sakr kabilesiyle ittifak yaparak 1730'lardan itibaren bölgedeki gücünü arttırmaya başladı. 1738'de Akkâ'ya 16 km. mesafede önemli bir stratejik mevkiye bulunan Ciddîn (Khirbat Jiddin) Kalesi'nin kontrolünü ele geçiren Safed bölgesinde etkili oldu, Şam ile Nablus arasındaki ticaret yolunu denetim altına aldı. Kendisini durdurmak isteyen Şam Valisi Azmzâde Süleyman Paşa'nın Eylül 1742'de başlayana ve seksen üç gün süren Taberiye kuşatmasına direndi; 1743 Temmuzunda ikinci defa yapılan kuşatmada da Süleyman Paşa karşısında başa-

rı gösterdi. Ardından Akkâ'ya yerleşti ve pamuk ticaretini kontrol etmeye başladı. 1746'da onun Akkâ'yı nüfuzu altına aldığına dair bilgiler vardır. 1750'lerde aşiret reisi sıfatıyla Taberiye kesiminde en önemli mahallî lider olarak zikredilir.

Sur ve Sayda taraflarında yaşayan Şii Benî Mütevâl (Metâvile) aşiretiyle birlikte hareket eden Zâhir el-Ömer bulunduğu bölgedeki Osmanlı idarecilerini uzaklaştırdı, Şihâboğulları'nın nüfuzu altında özellikle Safed kesiminde kendi idaresini kurdu. Fakat onun adını asıl duyuran olay Akkâ'daki faaliyetleridir. Şehri ve harap durumdaki kalesini tamir ettirdiği, ipek ve pamuk ticaretiyle uğraştığı, bu münasebetle Batılılar'la temas kurduğu, köylü rençberleri koruyarak üretimi arttırmaya çalıştığı belirtilir. Akkâ'nın Zâhir el-Ömer sayesinde önemli bir liman haline geldiği, hatta onun Suriye kıyılarında dolaşan Malta korsanlarına sığınak sağladığı kaydedilir. Hakkındaki ilk Osmanlı belgelerinde Sayda mukâataalarının mültezimi olarak gösterilir. Buna göre daha Rebülâhir 1176'da (Ekim 1762) Lübnan-Suriye sahillerindeki pek çok köyü kendi denetim altına almış, Hayfa İskeleyi'nin kontrolünü sağlamak amacıyla hemen yakınındaki bir yerde kale inşa ederek adamlarını yerleştirmiş, Tantûre'yi de kuvvetli bir istihkâm haline getirmişti. Söz konusu tarihte Zâhir el-Ömer'in yeniden itaatinin sağlanması için Şam valisine emir yollanmıştı (BA, Cevdet-Maliye, nr. 31931). Bundan iki yıl kadar sonra kendisinden Akkâ mültezimi diye bahsedilmekte, yetki alanındaki vergilerin toplanıp Şam eyaleti hazinesine gönderilmesi istenmekteydi (5 Haziran 1764: BA, Cevdet-Maliye, nr. 7635). Bu kayıtlar, onun Akkâ ve civarındaki nüfuzunun Osmanlı hükümeti tarafından kabul edildiğini gösterir. Ayrıca oğullarının her biri malî denetimi altındaki yerlerde idarecilik yapıyordu. Bir ara büyük oğlu Şeyh Ali Zâhir ile anlaşmazlığa düştüyse de ardından onunla birleşerek üzerine gelen Şam Valisi Osman Paşa'nın birliklerini geri püskürttü (1765). Böylece Osmanlı hükümetiyle olan ilişkileri tamamen bozuldu.

Zâhir el-Ömer bulunduğu bölgede gücünü zamanla arttırırken Osmanlı-Rus savaşları sebebiyle merkezin ilgisinden uzak kalmış olan bu kesimde başına buyruk hareket etmeye başladı. Özellikle Mısır'da aynı durumdan istifade ederek idareyi eline geçiren Bulutkapan Ali Bey ile temas kurdu. Mısır'da Ebü'z-Zeheb Muhammed Bey tarafından mağlûp edilen Ali Bey'i himaye etti. Onunla birlikte 1770'ten beri Ak-

deniz'de faaliyet gösteren Rus donanması kumandanı Aleksî Orlof'tan yardım istedi ve idaresi altındaki limanları Rus filosuna açtı. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti Şam Valisi Mısırlı Osman Paşa'yı serasker tayin ederek Zâhir el-Ömer'in yakalanmasıyla görevlendirdi. Osman Paşa oğlu Derviş'i, Kudüs mütesellimi Deli Halil Paşa ve Cezzâr Ahmed Bey'le birlikte Sayda tarafına gönderdi. Bunlar Şihâboğulları'nın Dürzî askerleriyle beraber hareket edeceklerdi. Dürzî askerlerinin başındaki Emîr Yûsuf, Osman Paşa'nın birlikleriyle Sayda'yı kuşattı. Yedi gün süren kuşatmanın ardından Zâhir el-Ömer'in adamı Ahmed Ağa aman isteyerek şehri terketti. Fakat Zâhir el-Ömer Sayda'dan vazgeçmedi. Ruslar'ın yardımı, Bulutkapan Ali Bey'e mensup askerler ve Benî Mütevâl urbanı sayesinde 22 Mayıs 1772'de Sehlülgâziye mevkiinde Osmanlı birliklerini bozguna uğrattı. 1500 kadar kayıp veren Osmanlı güçleri Sayda'yı boşaltıp çekilmek zorunda kaldı. Zâhir el-Ömer bunun ardından Emîr Yûsuf'a baskısını arttırdı ve Ruslar'ı Beyrut üzerine sevketti. Beyrut'u denizden bombardımana tutan Ruslar karaya asker çıkarttı, şehre girip yağmaladı ve her tarafı ateşe verdi. Ruslar'ın buradan çekilmesi Emîr Yûsuf'un amcası Emîr Mansûr'un dostluk kurduğu Rus kaptanı Rizo'ya 25.000 kuruş ödemesiyle gerçekleşecekti. Emîr Yûsuf, Beyrut'a bir miktar askerle Cezzâr Ahmed Bey'in mütesellim olarak yerleşmesini sağladı. Bu arada Zâhir el-Ömer, Sayda'dan Remle'ye kadar uzanan kesimde giderek gücünü arttırıyordu.

Mısır'a yeniden hâkim olması için desteklediği müttefiki Bulutkapan Ali Bey'in Ebü'z-Zeheb Muhammed Bey tarafından Sâlihiye'de bozguna uğratılıp ölmesi üzerine Zâhir el-Ömer'in durumu sarsılmaya başladı. Yeniden Şihâboğulları'na yaklaşmaya çalıştı. Cezzâr Ahmed Bey'in bulunduğu Beyrut üzerine yürüdü. Ruslar'la irtibat kurup onların da Beyrut önlerine gelmesini sağladı. Dürzîler'e ve Ruslar'a karşı şehri savunan Cezzâr Ahmed Bey dört ay kadar dayanabildi ve sonunda Zâhir el-Ömer'le anlaşarak Beyrut'u terketti. Ancak bu sırada Zâhir el-Ömer'in Ruslar'la arası bozulmuş ve durumu iyice sarsılmıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'yle irtibat kurmaya çalıştı. Özellikle 1774'te Osmanlı-Rus barış antlaşması ve Ruslar'ın çekilmesi Zâhir el-Ömer'in Osmanlılar'a yaklaşma çabalarını daha âcil hale getiriyordu. Bu anlamda ilk resmî irtibat 1774 yılı ortalarında vuku buldu. 22 Aralık 1774 tarihli bir telhiste, donanma kalyonları teç-

hizi için Sayda'ya giden sadrazam çuhadarı Mehmed Ağa'nın Akkâ'da Zâhir el-Ömer ile yaptığı görüşmeden bahsedilmektedir. Bu görüşme sırasında Zâhir el-Ömer, kendisinin affedilmesi durumunda birkaç senedir zimmetinde kalan vergi borçlarını ödeyeceğini dile getirdi, ayrıca bir de mektup yolladı. I. Abdülhamid bunun üzerine sadrazamdan meselenin devletin menfaatine uygun şekilde halledilmesini istedi (BA, HH, nr. 20/950). Bunun üzerine Zâhir el-Ömer'e yazılan 23 Zilkade 1188 (25 Ocak 1775) tarihli bir mektupla af talebinin kabul edildiği bildirildi (BA, HH, nr. 20/950 A). Zâhir el-Ömer'in Arapça olarak devlet merkezine yolladığı mektupta Vanî Hüseyin Efendi vasıtasıyla Şam valisiyle irtibat kurduğu, kendisinin affı için devletle görüşeceklerine dair kendisine vaadde bulunduğu, kalyon teçhizatı için para almaya gelen çuhadarın kendisine gösterdiği, iki yıllık olmak üzere 50.000 kuruş talebiyle ilgili fermanın ona hitap etmediği, bu sebeple emrin icrasını yerine getirmediği, ortalığın o sıralarda iyice karışık olduğu ve Şam valisinin dedikodularına aldanılmaması gerektiği gibi hususlar yer alıyordu (BA, HH, nr. 16/716 B). Ayrıca bir başka af mektubunu şeyhülislâma göndermişti. Fakat mektubunda maktû vergiyi yollama hususu pek açık değildi ve bu konuda bazı bahaneler ileri sürülüyordu. Sonunda devlete bağlanma hususundaki tereddütleri samimiyetsizliğine yorularak derhal ortadan kaldırılması için yeni tedbirler alındı. Konuyla ilgili Şam valisine gönderilen bir emirde, Zâhir el-Ömer'in Ebû'z-Zehab Muhammed Bey'in kendisine karşı harekete geçeceği endişesiyle devlete affı için başvurduğu, bu sebeple Seyyid Hâşim Ahmed Efendi ile afnâme yollandığı, fakat devleti kandırıp oyalamak için böyle bir harekete giriştiğinin anlaşıldığı açık şekilde belirtilmektedir (BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 10116).

Zâhir el-Ömer'in bulunduğu bölgedeki iskele ve limanların gümrük gelirlerine el koyması hem Şam vilâyeti hazinesi hem de devlet hazinesi için ciddi bir kayıptı. Savaş dönemine son veren Osmanlı hükümeti öncelikle Zâhir el-Ömer meselesine artık kesin bir çözüm bulmaya karar vermişti. Bu hususta Ebû'z-Zehab Muhammed Bey'in gönderdiği haberler de etkili olmuştu. Zâhir el-Ömer'in eski düşmanı Ebû'z-Zehab Muhammed Bey, hükümet merkezinden aldığı emirle 18 Muharrem 1189'da (21 Mart 1775) harekete geçip Gazze'ye geldiğinde Zâhir el-Ömer'i destekleyen kuvvetlerin Yafa'ya çekildiğini ha-

ber aldı. Yafa'yı kuşatıp ele geçirdi (9 Rebiülevvel / 10 Mayıs). Oradan Akkâ'ya yürüdü. Zâhir el-Ömer Emîr Yûsuf ile Aneze urbanından yardım talep ettiyse de beklediği desteği göremedi. Ebû'z-Zehab'ın, Akkâ'ya gelişinden birkaç gün sonra ansızın ölümü üzerine (12 Rebiülâhîr / 12 Haziran) Mısır kuvvetleri geri çekildi (BA, HH, nr. 16/716), Zâhir el-Ömer de Akkâ'ya döndü. Durumdan haberdar olan Osmanlı hükümeti bu defa Şam Valisi Mehmed Paşa'ya emir yollayarak Osmanlı donanmasının Cezayirli Gazi Hasan Paşa idaresinde Akkâ'ya hareket ettiğini, Adana Valisi Vezir Mehmed Paşa'ya Sayda, Safed ve Beyrut'un verildiğini, Karahisar mutasarrıfı Cezzâr Ahmed Paşa'ya Rumeli beylerbeyliği pâyesiyile Akkâ ve civarındaki kalelerin muhafızlığının tevdi edildiğini, Gazze ve Remle sancaklarının Kudüs mutasarrıfı İbrâhim'in gözetimine bırakıldığını bildirdi. Bunlar Zâhir el-Ömer ile oğullarının hâkimiyetine son vermek için birlikte hareket edeceklerdi (1-10 Temmuz 1775: BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 10116). Cezayirli Hasan Paşa önce Hayfa'yı aldı (10 Ağustos), oradan Akkâ'ya geldi. Zâhir el-Ömer'e mektup gönderip itaatini istedi; üç yıllık vergi borcunu, ayrıca oğullarından birini rehin olarak göndermesini talep etti. Fakat Zâhir el-Ömer çeşitli bahaneler ileri sürüp buna yanaşmadı. Akkâ 17 Ağustos 1775'te karadan ve denizden kuşatıldı ve top ateşine tutuldu. Kale içindeki Denizlili Mehmed Ağa, mağribli askerleri de yanına alarak padişahın kuvvetlerine karşı savaşmayacağını Zâhir el-Ömer'e bildirdi. Kalede çıkan karışıklıklar sırasında Zâhir el-Ömer kaçmak istedi, fakat bir mağribî askerini kurşunuyla vuruldu ve başı kesilerek İstanbul'a yollandı (23 Ağustos 1775). 6 Ekim tarihli bir belgede Zâhir el-Ömer'in kesik başını getiren Tatar Uzun Ahmed'e 20 akçeyle sipahilik görevi tevdi edilmişti (BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 6182). Devlet tarafından Zâhir el-Ömer'in nakit paralarına el kondu. Para işlerini idare ettiği anlaşılan kapı kethüdâsı Abraham Sabbâğ ele geçirilip sorgulandı ve iki oğlunun da yakalanması için emir gönderildi (BA, Cevdet-Maliye, nr. 28516). Zâhir el-Ömer'in elde edilip darphâneye teslim edilen nakit varlığı 21.511.565 "para" tutarında 137.915 adet çeşitli cins altın olarak tesbit edilmiştir (BA, Cevdet-Maliye, nr. 31432). Ayrıca bir başka kayıta "zer-i mütenevvia ve beyaz" olarak 551.066 kuruş değerinde altın ve gümüş nakdinin hazineye teslim edildiği belirtilmiştir (BA, Cevdet-Maliye, nr. 31932). Bazı tarihçilerin Filistin kesi-

minde bağımsızlık hareketinin öncüsü diye takdim ettiği Zâhir el-Ömer'in yedi sekiz kadar çocuğu olduğu, bunlardan Şeyh Osman, Ali Zâhir ve Şeyh Ahmed'in Sayda civarındaki bazı yerlere hükmettikleri anlaşılmaktadır. Oğlu Ali daha sonra takibata uğramış, diğerleri Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından İstanbul'a götürülmüştür. Şeyh Osman'a kardeşi Ahmed ile birlikte geçinecekleri kadar tahsisat ayrılmış, ayrıca geçimleri için Şeyh Osman'a Hüdâvendigâr sancağı verilmiştir (BA, Cevdet-Maliye, nr. 29080). Zâhir el-Ömer'in bölgedeki nüfuzu ve gücü Akkâ'ya yerleşen Cezzâr Ahmed Paşa'ya intikal edecektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), III, 33; Ahmed Vâsîf, *Mehâsinü'l-âşâr*, TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 16^b; Saîd Efendi, *Târîh-i Vâsîf-ı Cezzâr Ahmed Paşa*, İÜ Ktp., TY, nr. 6206, vr. 5^a-12^a; Abd es-Sabbâğ, *er-Ravzû'z-Zâhir fî târihi Zâhir*, Bibliothèque Nationale, Ms.Arab, nr. 4610; Mîhâil es-Sabbâğ, *Târîhu's-Şeyh Zâhirü'l-Ömer ez-Zeydânî: Histoire du Schekh Deher el-Omar ez-Zeidani*, Harisa 1933; Tannûn eş-Şidyâk, *el-Ahbârü'l-a'f'ân fî Cebeli Lübnân*, Beyrut 1859, s. 360 vd.; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr* (Bulak), I, 371, 413; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011, VI, 29-37; Haydar eş-Şihâbî, *Kıssatü Ahmed Bâşâ el-Cezzâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2393, vr. 6^b, 11^b; a.mlf., *Nüzhetu'z-zamân fî târihi Cebeli Lübnân*, Kahire 1900, I, 800 vd.; Mehmed Tâhir, *Menâkıb ve Gazavât-ı Gazi Hasan Paşa*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2419, vr. 78^a; Cevdet, *Târîh*, I, 334-338; II, 33, 36-40; C.-F. Volney, *Voyage en Syrie et en Egypte*, Paris 1787, II, 84 vd.; H. Lammens, *La Syrie, précis historique*, Beyrouth 1921, II, 103-112; U. Heyd, *Dâhir al-Umar, shalit ha-Galil*, Jerusalem 1942; A. Hasan Joudah, *A History of the Movement of Shaykh Zahir Al-Umar Al-Zeydani: 1690-1775* (doktora tezi, 1971), The University of Michigan; Tefvik Muhammer, *Zâhir el-Ömer*, Nâsıra 1990; Şehabettin Tekindağ, "XVIII. ve XIX. Asırlarda Cebel Lübnân, Şihaboğulları", *TD*, sy. 13 (1958), s. 31-44; a.mlf., "XVIII. Yüzyılda Akdeniz'de Rus Donanması ve Cezzâr Ahmed Bey'in Beyrut Savunması", *BTTD*, sy. 5 (1968), s. 37-45; Feridun Emecen, "Zâhir Ömer", *İA*, XIII, 455-456; T. Philipp, "Zâhir al-'Umar al-Zaydânî", *EI²* (İng.), XI, 393.

FERİDUN EMECEN

ZÂHİR b. TÂHİR

(زاهر بن طاهر)

Ebü'l-Kâsım Zâhir b. Tâhir b. Muhammed en-Nisâbüri eş-Şehhâmi (ö. 533/1138)

Muhaddis.

14 Zilkade 446'da (14 Şubat 1055) Nişâbur'da doğdu. Muhaddis olan babası tarafından küçük yaşta ilim meclislerine götürüldü. Küçük yaşta hadis dinlemeye baş-